

Joan Esculies

Els llegats de Lluç

El País, 18 de novembre de 2020.

De la sanitat pública a la concòrdia al País Basc, passant per la docència, el polític català, assassinat fa 20 anys, va deixar un pòsit encara ara cabdal

El seu assassinat inopinat a Barcelona el 21 de novembre de 2000 i el clam, “diàleg, diàleg”, en la colpidora i multitudinària manifestació de rebuig posterior al passeig de Gràcia, van convertir un professor universitari en màrtir de la democràcia. L’estupor mai superat en què el crim d’ETA —dissabte farà vint anys— va sumir les societats catalana, basca i espanyola va tenir, en contra, un efecte pervers: va galvanitzar a ulls de l’opinió pública la seva figura, tot desdibuixant-ne la transcendència en altres camps. La seva significació per a les societats que va contribuir a modelar, però, anava molt més enllà.

Ernest Lluch assegut prop del Palacio de Miramar, a Sant Sebastià. ignacio Pérez (fundació Ernest Lluch)

Dues dècades després, la mirada retrospectiva permet valorar en tota la seva magnitud els grans llegats més o menys materials i espirituals d’Ernest Lluch (Vilassar de Mar, 1937 - Barcelona, 2000).

DISCURS. Un comunicador

Així que va iniciar les col·laboracions a *Promos*, *Serra d’Or*, *Tele/eXprés*, *El Correo Catalán* o *Destino* en començar els seixanta, Lluch va descobrir la incidència social que podia tenir a través de la premsa. Amb els anys va afegir capçaleres com *Levante*, *La Vanguardia*, *El País*, *El Periódico de Catalunya* o *El Diario Vasco*, i va saber aprofitar

l'abast d'Antena 3 Radio, la SER, Catalunya Ràdio o RAC1 i la televisió generalista per difondre el seu pensament fent-se habitual dels programes.

“Si a més dels seus propis camps d'expertesa era prou hàbil, perquè havia llegit prou, per tirar un fil d'aquí i d'allà i crear un argument, era obvi que la seva presència estigués garantida”, ha admès el periodista Antoni Bassas. Això, juntament amb la seva predisposició a participar, el convertia en el gran somni dels mitjans de comunicació. Més encara, Lluç “era un discrepant vocacional”, segons l'escriptor i articulista Antoni Puigverd. “Desitjava que no pensessis com ell per poder discutir”, deia d'ell el seu company de partit Pasqual Maragall. “Actuava com un incitador al pensament i a la reflexió, com un revulsiu intel·lectual, i gaudia de promoure el debat i la controvèrsia”, expressava el seu deixeble, Vicent Soler.

Lluç tenia, sense cap mena de dubtes, una vocació de polemista, d'agitador, d'intel·lectual assequible, que sabia expressar-se de manera planera i divulgava el seu coneixement no només per escoltar-se a si mateix, sinó per enriquir els altres.

Així, en el marc de la configuració del nou mapa comunicatiu sorgit de la recuperació de la democràcia, va evidenciar que, per incidir en la societat, l'intel·lectual contemporani ha de sortir de la torre de vori i saltar a la palestra, i que, a més, ho podia fer explicant-se de manera planera.

ECONOMIA. Un divulgador

“No soc historiador, ni geògraf, ni filòsof, soc economista”. Així es definia Lluç, que també sostenia —curios de mena— que “l'ansia de conèixer et trasllada fora del teu interès originari i fins i tot del teu camp de treball”. Aquesta xafardia intel·lectual el va unir a Fabián Estapé. El catedràtic de Política Econòmica de la Universitat de Barcelona el va introduir al Cercle d'Economia i, un cop acabada la carrera d'Econòmiques a la universitat, Lluç va participar en projectes d'urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona i en els serveis d'estudis del Banc Urquijo i de Banca Catalana.

Els interessos múltiples i les coneixences fetes al consell editorial de *Serra d'Or* van fer que s'involucrés en el projecte d'Edicions 62, amb Max Cahner i Ramon Bastardes, entre altres. Sobretot a partir de 1963, Ernest i el seu germà Enric (eminent professor de Geografia) van assessorar l'editorial Oikos-Tau, un dels aspectes destacats de la trajectòria de Lluç que han passat més desapercebuts.

Suggerint o avalant títols de l'àmbit econòmic per traduir al castellà d'autors com Joseph A. Schumpeter, John Kenneth Galbraith, Albert O. Hirschman, Piero Sraffa, Pierangelo Garegnani, Paolo Sylos Labini o John Maynard Keynes, entre molts altres, va posar a l'abast dels acadèmics i d'un públic culte unes obres complexes a les quals s'havia d'accedir en altres traduccions o en la llengua original.

Aquest vessant de transferència de coneixement Lluç el va completar amb la docència, perquè, per damunt de tot, se sentia professor universitari, tasca en la qual va deixar un important estol de deixebles a les ciutats amb què es va relacionar: Barcelona, València, Saragossa, Sant Sebastià, Bilbao i Madrid. Així mateix, va contribuir a fomentar nous estudis sobre l'economia del País Valencià, tot participant en la publicació coral *Estructura Econòmica del País Valencià* (1970) i amb la seva celebrada i polèmica *La via valenciana*

(1975), que plantejava l'existència d'una burgesia que havia transformat l'economia valenciana tot ignorant la valencianitat.

HISTÒRIA. La recerca del fil roig

Lluch va ser un especialista notable del segle XVIII a Espanya. L'interès partia de la seva tesi doctoral de 1970, publicada a Edicions 62 tres anys després com *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, i que consolidava a Catalunya la disciplina de la història del pensament econòmic.

Lluch, influït per Pierre Vilar, Jordi Nadal i el director de tesi Estapé, entre altres, va estudiar el mercantilisme industrialista de finals del XVIII i començaments del XIX, va rescatar figures com Francesc Romà Rosell, i va aprofundir en les d'Antoni de Capmany, Jaume Amat de Palou i Eudald Jaumeandreu, entre altres. L'obsessió amb aquests il·lustrats i economistes era tal que fins van esdevenir vells coneguts per a les seves tres filles, Eulàlia, Rosa i Mireia.

En endavant, Lluch va investigar les fonts i arxius més insospitats per desmentir la tesi segons la qual després de les glòries medievals de la Corona d'Aragó i fins a les Bases de Manresa, a les acaballes del XIX, Catalunya no havia viscut sinó una llarga decadència. L'equívoc d'aquesta simplificació historiogràfica l'havia assenyalat ja Jaume Vicens Vives.

A mitjans dels anys noranta va presentar *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*. En el seu títol més reconegut, sense deslligar mai l'anàlisi del passat de la seva intencionalitat present, parlava d'una Catalunya i d'unes Espanyes vençudes que havien vist triomfar l'absolutisme i unitarisme borbònic, i palesava una alternativa catalana-valenciana-aragonesa per a tot Espanya basada en el sistema de representació a les Corts.

Lluch parlava de constitucionalisme més que d'austriacisme, perquè creia que aquest projecte superava la clau dinàstica. Donava importància a la Corona d'Aragó com a idea de present i futur, i d'aquí l'accent en "les Espanyes", múltiples i diverses. Plantejava també aspectes per entendre l'emergència del catalanisme al XIX, prestant més atenció a les continuïtats que a les ruptures, una línia ja anunciada per Jordi Rubió i Balaguer en l'àmbit literari. Interpretació que, segons l'historiador Joaquim Albareda, "ha donat peu a nombrosos estudis que han confirmat, en línies generals, el seu caràcter encertat", però, sobretot, "ha constituït un revulsiu important per a la historiografia sobre el set-cents".

SANITAT. Un dret per a tothom

La nit del 25 d'abril de 1986, Lluch va poder dormir tranquil. Després de tres anys de debats, esborranys i discussions inacabables, va promulgar-se la llei general de sanitat, amb el suport dels socialistes i les minories catalana i basca. La norma va tenir un profund impacte en la història d'Espanya fins avui, encara que el va sentenciar a ell com a ministre de Sanitat i Consum, càrrec per al qual se l'havia nomenat el 1982 en el primer govern socialista.

La llei va establir un sistema de sanitat públic en col·laboració amb l'àmbit privat, va posar les bases per a la reforma sanitària, que es faria de manera progressiva, va definir com a Sistema Nacional de Salut el basat en el concepte de salut, de prevenció i d'educació sanitària, i va potenciar l'atenció primària. És a dir, la nova legislació tenia una visió

integral de la salut. Així mateix, va donar drets als ciutadans en matèria de tracte i d'informació i va permetre la millora de la inspecció de serveis i la transferència de la sanitat a les comunitats, tot establint un joc de centralització-descentralització. El cost de les implementacions va ser un dels elements centrals de debat, però la universalització i la gratuïtat de la sanitat va ser una de les grans consecucions d'aquell executiu socialista. Per aconseguir-ho, Lluç va enfrontar-se a una cúpula mèdica conservadora, als interessos de la indústria farmacèutica, a l'Opus Dei i al sector hospitalari privat, però també als sindicats de CCOO i UGT i a part del mateix PSOE.

L'equip del ministeri va tirar endavant la norma perquè Lluç era profundament reformista. “La política és l'art d'introduir reformes a ritme, l'art de la política és tenir aquest ritme”. Si les reformes es podien fer a fons, millor, però si no, era millor fer-ne a poc a poc que no pas quedar-se parat. Al marge de la Llei, Lluç va impulsar la recerca científica amb

programes com el Fulbright per a la formació als Estats Units en salut pública i gestió sanitària, per tal que episodis com la intoxicació per oli de colza de 1981 no es repetissin. Va contribuir així mateix a la creació de l'Institut de Salut Carlos III, que esdevindria l'òrgan de suport científic, tècnic i docent del ministeri per revertir les limitacions en matèria d'investigació.

Lluç, a l'esquerra, durant la moció de censura el maig del 1980 al Congrés. Marisa Flórez

El juliol de 1984, Lluç va aconseguir que l'altra branca del seu ministeri aprovés la llei general per a la defensa

de consumidors i usuaris que donaria lloc a l'Institut Nacional del Consum. Una regulació complexa d'un camp gairebé verge.

PAÍS BASC. Buscar solucions

“Loapero”, “feixista”, “torna-te'n a Madrid”. Un reduït grup d'independentistes va rebre així el Lluç ministre la Nit de Santa Llúcia de 1982 a Tortosa. Ho va entomar amb esportivitat, i va respondre a la premsa que havia participat de l'antifranquisme precisament perquè “aquells que no estiguin d'acord amb un tinguin el dret de cridar”. En aquella vetllada va parlar de mantenir un treball de catalanització diari “perquè els homes i dones que han vingut a treballar en aquest país, que han donat el seu treball en aquest país, a poc a poc s'hi vagin integrant” i va reivindicar la defensa de la llengua catalana.

Passada l'etapa de ministre, en començar els anys noranta Lluç va exercir de rector de la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo (UIMP) per a la qual va proposar el lema kantian “Atrevir-se a pensar”, que el definia a si mateix en la mesura que, tal com havia dit d'ell Estapé, anava pel món “sense escorta mental”. Des de la seu representativa de la

UIMP a Santander, Lluch va sovintejar Sant Sebastià, i d'allà va néixer un interès creixent en la qüestió basca que es va convertir en passió.

Lluch, sempre novetat

J. E.

Enguany han aparegut tres llibres relacionats amb Ernest Lluch. El seu exsubsecretari de Sanitat i Consum, Pedro Sabando, explica des de dins, en el llibre coral *El Sistema Nacional de Salud: Pasado, presente y desafíos de futuro* (Días de Santos), com es va gestar la llei general de sanitat. En traça les derivacions de la norma, modificacions posteriors, consecucions, problemes i contrareformes, i visualitza el desenvolupament sanitari a Espanya fins avui.

El seu amic i exalcalde socialista de Figueres, Joan Armangué, recupera a *Romà i Rosell. El primer de tots* (Cal·lígraf) les aportacions de Lluch sobre qui considerava el primer economista català després de la desfeta de 1714. L'edició permet conèixer el mercantilista liberal Francesc Romà (Figueres, 1726 - Mèxic, 1784) i el seu impacte en el pensament econòmic del XVIII, i resseguir com les descobertes van modificar la recerca que Lluch va mantenir tota la vida.

També s'ha publicat *ETA i nosaltres* (Pòrtic) d'Antoni Batista. L'expert en la història de l'organització armada i amic de Lluch tanca el seu cicle de llibres sobre el conflicte basc amb un assaig sobre la relació d'ETA amb Catalunya. A través d'investigacions pròpies, Batista fa de cicerone per les penombres del terrorisme. Dedicava un capítol a l'assassinat de Lluch i conclou que "va fer tot el que va poder i més pel País Basc".

També els periodistes Josep Morell i Jordi Vilar, de la productora Ottokar, han presentat *Ernest Lluch, lliure i atrevit*, que TV3 i ETB2 han emès aquesta setmana i que La 2 de TVE emetrà dissabte (20.05 hores). El documental recorre la seva biografia a través de les veus d'amics i col·laboradors, com Josep Cuní, Gemma Nierga, Xavier Sardà, Lluís Foix, Anton Costas, Joaquín Almunia i Odón Elorza, entre altres. Partint de la seva estima per Sant Sebastià, es desplega una mirada àgil i molt emotiva que permet entendre els leitmotiv vitals de Lluch i copsar la seva vigència.

A partir dels seus contactes i de la immersió en la realitat social de la zona, va arremangarse per buscar una solució al conflicte polític. Ho va fer de la mà del conservador Miguel Herrero de Miñón. La mirada conjunta plantejava la solució per mitjà del "constitucionalisme útil", conjugant l'addicional primera de la Constitució amb els drets històrics, per tal de sumar al consens constitucional el nacionalisme basc més reticent. Lluch no veia necessari reobrir un període constituent perquè creia que l'Estatut de Gernika i la Constitució permetien resoldre-ho.

El seu objectiu principal era que "els bascos continuïn sent una comunitat, nació o poble; si es dividissin en dos fronts, seria condició necessària i suficient perquè la comunitat, nació o poble s'escindís". Pretenia aconseguir un marc de convivència per al gros de la societat basca en un moment en què Catalunya era exemple. D'aquesta visió es desprenia també la seva síntesi que tots els demòcrates s'havien d'agrupar contra el terrorisme, "contra ETA i punt". Segons el membre d'Elkarri Jonan Fernández, Lluch "va aportar frescor en una etapa

tan políticament mediocre perquè la seva paraula es reafirmava en creure que encara hi ha idees i que per tant existeixen possibilitats de resoldre el conflicte”.

EL PERSONATGE. Xutar, xutar!

Cadascun dels llegats presenta arestes. Lluch era, abans que res, una persona complexa amb interessos i facetes múltiples. No era perfecte, ni ho pretenia. Hi ha altres tries per fer, de projectes fallits, realitzats a mitges o errats, també en els àmbits acadèmic i polític. La seva dimensió intel·lectual, per tant, no està exempta de crítica. Amb tot, la contraargumentació a una figura “més d’hipòtesis que de tesis”, que deia Joaquim Nadal, sempre feia pensar, que era en definitiva el seu objectiu final.

L’eco dels trets en aquell garatge sòrdid va elevar el professor a categoria d’icona de la possibilitat d’entesa, i la repetició d’unes imatges televisives en les quals era menys ell — “¡Gritad más, que gritáis poco!”, davant un *escrache* abertzale— el va lligar per sempre a l’afany de resoldre el conflicte polític al País Basc. La seva influència, però, no es pot circumscriure només a aquesta dimensió. Lluch deia sovint que hom no es pot passar el dia fent-la ballar, i com que, arribat el moment, al capdavant algú ha de xutar el penal, ell, des del seu ampli bagatge, es presentava voluntari per fer-ho. Vint anys després, Ernest Lluch continua xutant.